3913

غۇلجا شەھەر
تارىخ ماتېرىياللىرى

جۇڭگو خەلق سىياسى مەسلىھەت كېڭىشى
غ.ش كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللىرى ھەيئىتى

غۇلجا شەھەر

تارىخ ماتېرىياللىرى

1

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى
غ.ش كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللىرى ھەيئىتى

مۇقاۋىسى: نۇرۇللا ئىبراھىم ئىشلىگەن

伊宁市文史资料第 1 辑

（维文）

伊宁市政协文史资料委员会编

准印证：（新出）字第1834号

伊犁日报印刷厂　印刷

一九九三年八月出版

（内部发行）

كىرىش سۆز

غۇلجا شەھەرلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى تۈزگەن تۇنجى قېتىملىق «مەدەنىيەت تارىخى ماتېرىياللار» توپلىمى ئۇزۇن ۋاقىت ئىزدىنىش ئارقىلىق ھازىر ئۇيغۇرچە نەشر قىلىنىپ كۆپچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتى. بۇ، پۈتۈن شەھىرىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتىشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. مەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە غۇلجا شەھەرلىك كومىتېتىغا ۋاكالىتەن بۇ توپلامنىڭ نەشر قىلىنغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن.

مەدەنىيەت تارىخى ماتېرىياللار ئېلىمىز سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەشكىلىي قىسمى، شۇنداقلا پارتىيىمىز بىرلىكسەپ خىزمىتىنىڭ يېڭى مەزمۇنى بولۇپ، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى خىزمىتىدە مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. بىز شەھەرلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشىنىڭ داۋاملىق تىرىشىپ، بۇندىن كېيىن مەدەنىيەت تارىخى ماتېرىياللارنى داۋاملىق نەشر قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

شەھىرىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر، ھەر ساھەدىكى مەشھۇر زاتلار، كىتابخانلار ۋە مەدەنىيەت تارىخى ماتېرىياللارغا قىزغىن ئىشتىياق باغلىغان يولداشلاردىن تارىخى ماتېرىياللارنى توپلاش خىزمىتىنى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرۇش جەھەتتە تېخىمۇ پايدىلىق شارائىتلارنى يارىتىپ، پائال تۈردە ماقالە ئەۋەتىپ، غۇلجا شەھىرىنىڭ مەدەنىيەت تارىخى ماتېرىياللىرىنى قېزىپ چىقىپ، غۇلجا شەھىرىنىڭ مەدەنىيەت تارىخى ما-

تېرىيالىلارنى توپلاش خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىشىمىزنى ئۈمىد قىلىمىز.

بىز نەشر قىلىنغان مەدەنىيەت تارىخي ماتېرىياللارنى تەشۋىق قىلىش ئارقىلىق پۈتۈن شەھىرىمىزدىكى ھەر مىللەت كادىرلىرى، ئاممىغا، غۇلجا شەھىرىنىڭ تارىخى ۋە ھازىرقى ماتېرىياللىرىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا چۈشەندۈرۈپ، ئۇلارنى ئۆتمۈشنى چۈشىنىدىغان، ھازىرقىنى بىلىدىغان، كەلگۈسىگە نەزەر سالالايدىغان قىلىپ، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇپ، روھىنى يەنىمۇ ئۇرغۇتۇپ، ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ، شەھەرلىك پارتكوم ئوتتۇرىغا قويغان ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلغان تۆرلۈك ۋەزىپىلەرنى ئورۇنداش ئۈچۈن، تىرىشىپ خىزمەت قىلىشىمىز لازىم. ئېچىۋېتىلگەن، باي، گۈزەل غۇلجا قۇرۇش يولىدا ھەر قايسىمىز ئۆز زىممىزنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى ۋە كۈچ-قۇدرىتىمىزنى تۆھپە قىلىشىمىز لازىم.

بۇ توپلامنى نەشر قىلىشتا دۇڭ پېيرۇڭ، چېن يوڭجى، خۇاڭ دىلىڭ، لىيۇ بىنرۇڭ، ئابدۇقادىر ھاجى، ۋۇ شىنۋو، شو زولى، رىزۋان ئىلياس قاتارلىق يولداشلارنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق. شۇڭا مەن شەھەرلىك پارتكومغا ۋاكالىتەن بۇ يولداشلارغا چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن ھەمدە غۇلجا شەھىرىنىڭ تارىخي ماتېرىياللىرىنى توپلاش جەھەتتە جاپالىق خىزمەت قىلىپ، ماقالە توپلىغان يولداشلارغا سەمىمىي مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرىمەن.

ج ك پ غۇلجا شەھەرلىك كومىتېتى شۇجىسى خۇاڭ جېيەنجۇاڭ

1993- يىل 7- ئاينىڭ 23- كۈنى.

试读结束，需要全本PDF请购买 www.ertongbook.com

مۇندەرىجە

غۇلجا شەھىرى تارىخىنىڭ جەريانى 1

يېتەكچىلەرنىڭ ئىللىق ئۆيى داردىتام، شەپقەتچى ئاتىمىسى
ئەخمەتجان قاسىمى .... قاسىم ئىمىن 28

ھۆسەنباي مۇسابايوفنىڭ تېرە زاۋۇتى قۇرۇش جەريا-
نى .... بۇراش ئېشىنتايوپ 38

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي مەزگىلىدىكى بانكا ۋە پۇل- مۇ-
ئامىلە ئىشلىرى .... مەھەممەتجان ئەخمىدى 49

ئىلى ئاقئۆستەڭنىڭ تارىخىي جەريانى..........شىليانگزۇ 60

يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئىلى رايونىدا ئىشلىتىلىشى
توغرىسىدا .... بۇراش ئېشىنتايوپ 72

جاڭپېيۇەننىڭ ئىلىدا ئۆزى بىۋاستە قوماندانلىق قىلغان
ئىشلىرىدىن بىر قىسىم تەرەپلەر .... ليۇيۇڭ 81

« يارىدەم شىركىتى » ۋە ئۇنىڭ ئۇن چوڭ
ئىشى .... قۇربان ھېلىم 100

ئانا مەكتىپىم— ئىلى گىمنازىيەسى ....جياڭجېن 107

غۇلجا شەھىرىدىكى ھازىرقى 3- باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ
قىسقىچە تارىخى .... ئىمىن ئىبراھىم 115

مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىن ھازىرغىچە ئىلىدىكى خۇي-
زۇلارنىڭ مەدەنىيەت، مائارىپ ئىشلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھ-

ۋالى .... مالىجى 131

ئىلى ۋىلايىتىنىڭ جۇڭگو ئىمپېرىيەلىرى دەۋرلىرىدىكى تە-
رەققىيات جەريانىدىن پارچىلار .... جۇۋاۋلىڭ 149

خۇيزۇ مىللىتى ۋە بەش كارخانا، مۇسۇلمانچە يېمەك-
ئىچمەك .... مالىجى 174

كىنونىڭ غۇلجىدا پەيدا بولۇشى ۋە تەرەققىي قىلىشى توغ-
رىسىدا ئەسلىمە .... شۇلەنفاڭ 181

سۇنجاچىڭ ۋە لامابۇتخانىسىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى... يىلىڭلىن 189

« قونتاجى » يەر نامى توغرىسىدا تەتقىقات ۋە
ئىزاھ .... لەيخۇكپۇ 197

كۆمۈش قۇبىلىق سۈمە خارابىسى ئۈستىدە تەك-
شۈرۈش .... يىلىڭلىن 205

غۇلجا شەھەر خۇيزۇ مەكتىپىنىڭ قىسقىچە تارىخى.....مايۇلىن 211

غۇلجا شەھىرىنىڭ تارىخى توغرىسىدا قىسقىچە ئەس-
لىمە .... مالىجى 223

ناغرا ھەققىدە .... ماۋېنيۈەن 251

غۇلجىدىكى چوڭ ئىشلاردىن خاتىرە شىنجاڭدا ئۆلكە
قۇرۇلغاندىن كېيىن 264

مۇھەررىردىن 270

غۇلجا شەھىرى تارىخىنىڭ جەريانى

غۇلجا شەھىرىنىڭ ئالدىنقى نامى نىڭيۈەن بولۇپ، قەدىمى نامى غۇلجا دېيىلەتتى. بۇ ئادەتتە ئالتۇن قوبىلىق سۈمە دەپ ئاتىلاتتى. تارىخىي ماتېرىياللاردا يېزىلىشىچە، 16- ئەسىرنىڭ 20- يىللىرى جۇڭغار قەبىلىلىرى روناق تاپقان مەزگىللەردە جۇڭغار خاقانى «ئاۋامنى تۇرمۇشتا خاتىرجەم قىلىش» ئۈچۈن زور كۈچ بىلەن «سېرىق دىننى راۋاجلاندۇرۇش»نى تەشەببۇس قىلىپ، شەھەرنىڭ غەربىي تەرىپىگە ھازىرقى خۇاگوشەنگە ھەشەمەتلىك كاتتا بىر دوگاڭ سالدۇرغانىدى، (دوگاڭ موڭغۇل تىلىدا بۇتخانا دېگەن مەنىدە). «بۇتخانا قەۋەت- قەۋەت بولۇپ، ئايلانمىسى بىر لى كېلەتتى». «پەلەككە تاقاشقان شاھ مەقبەرىلىرىنىڭ ئالتۇن نۇرلىرى كۆزنى قاماشتۇراتتى، ھەشەمەتلىك كەڭ- تاشا بۇتخانىلار ھەيۋەتلىك ۋە سۈرلۈك كۆرۈنەتتى». بۇتخانىلار ھەيۋەتلىك بولۇپلا قالماستىن، بۆلەك- بۆلەكلەرگە بۆلۈنۈپ، قومۇلۇقنىڭ شىمالىغا سوزۇلغانىدى»، بۇ شۇ مەزگىلدىكى ئويراتلارنىڭ بۇتقا چوقۇنىدىغان مۇقەددەس جايى ۋە مەركىزىگە ئايلانغان. سۈمە قوبىسى ئالتۇندەك يالتىراپ تۇرغانلىقتىن، قەدىمكى كىشىلەر ئۇنى «ئالتۇن قوبىلىق سۈمە» دەپ ئاتاشقان. رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، ئالتۇن قوبىلىق سۈمەنىڭ يەر يۈزى (يەنە بىر رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە بۇتخانا پېشايۋىنى) غۇلجا (ئارقار) مۈڭگۈزىگە كۆمۈش يالىتىپ ياسالغانلىقتىن، قەدىمقىلەر ئۇنى يەنە «غۇلجا بۇتخانىسى» دەپ ئاتاشقان. كېيىنكى كۈنلەردە «ئالتۇن قوبىلىق سۈمە» ۋە «غۇلجا بۇتخانىسى»

دېگەن بۇ ئىككى ئاتالغۇ ئەۋلاتتىن- ئەۋلاتقىچە تەڭ تارقىلىپ،
تەدرىجى ھالدا يەر نامى بولۇپ قالغان. ھازىرقى ئۇيغۇرلار ۋە
قازاقلار غۇلجا شەھىرىنى يەنىلا «غۇلجا» ۋە «قۇلجا» دەپ ئاتايدۇ
بۇ چوڭ غۇلجا (يەنى ئارقار) مۈڭگۈزى دېگەن مەنىدە. ئەلۋەتتە،
غۇلجا دېگەن بۇ ئاتالغۇنىڭ كېلىپ چىقىشى ۋە مەنىسى جەھەتتە
يەنە نۇرغۇن قىزىقارلىق رىۋايەتلەر بار. بۇنى يەنە ئىلگىرى-
لىگەن ھالدا تەكشۈرۈپ ئىسپاتلاشقا توغرا كېلىدۇ.

ئۇلۇق ۋەتىنىمىزنىڭ مۇنبەت ۋە گۈزەل تۇپرىقى بولغان مۇ-
شۇ غۇلجىدا ئەزەلدىن تارتىپ جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ مۇنەۋۋەر پەر-
زەنتلىرى بۇ يەردە ئەمگەك قىلىپ، تۇرمۇش كۆچۈرۈپ، كۆپىيىپ
تەرەققىي قىلىپ كامالەت تاپقان. ئۇلار ئۆز ئىرقىدىكىلەرگە باشلام-
چىلىق قىلىپ «ئوتلاق قوغلىشىپ ئولتۇراقلىشىپ، ئېتىز- ئېرىق
ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانماي، كۆچمەن چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇل-
لىنىپ، قەبىلە قۇرۇپ، قەبىلە نامى بىلەن ئەلنى ئىدارە قىلىپ
كەلگەن. بىر قانچە قېتىملىق ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر ۋە كۆچۈش-
لەردىن كېيىن، مىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرى، چىڭ سۇلالىسىنىڭ باش-
لىرىغا كەلگەندە، جۇڭغار كۆچلىرى كۈنسېرى روناق تېپىپ ئىتتى-
پاق باشلىقىنى بارلىققا كەلتۈرگەن. ئىلى يېغىلىش رايونى قىلى-
نىپ، دوگاڭ غۇلجىغا سېلىنغان. 1759- يىلى (چيەنلوڭنىڭ 24- يى-
لى) چىڭ خاندانلىقى جۇڭغاردىكى توپىلاڭنى تىنجىتقاندىن كېيىن
ئىلى دەرياسىنىڭ شىمالىدىكى توققۇز قەلئەگە تارقىلىشقا باشلىغان
نىڭيۈەن (ھازىرقى غۇلجا شەھىرى) شەھىرىنىڭ شەرقىي دەرۋازىسى
جىڭشو ئۇيغۇرچە دەڭ دەرۋازا دەپ ئاتالدى. جەنۇب دەرۋازىسى
جياخۇي ئۇيغۇرچە سودەرۋازا دەپ ئاتالدى. غەربىي دەرۋازىسى
خۇەنيىڭ ئۇيغۇرچە كۆرە دەرۋازىسى دەپ ئاتالدى. شىمال دەرۋا-
زىسى گۇيجى ئۇيغۇرچە دولان دەرۋازىسى دەپ ئاتالدى. سېپىل-

نىڭ ئېگىزلىكى 16 چى، ئايلانمىسى 4.7 لى كېلىدۇ، بۇ مەزگىلدە
نىڭيۈەن (غۇلجا) ئىلىنىڭ يىغىلىش جايىغا ئايلانغانىدى. مىلادى
1851- يىلى 8- ئايدا (شيەنفېڭنىڭ 1- يىلى 7- ئاي) «ئىلى-
تارباغاتاي سودا- سېتىق نىزامنامىسى» ئىمزالىنىپ، نىڭيۈەن سودا
شەھىرى قىلىنىپ. «سودا- سېتىق ئەڭ گۈللەنگەن. باي سودىگەر-
لەر توپلاشقان ۋە ئولتۇراقلاشقان شەھەر) بولۇپ قالدى. 1864-
يىلى (تۇڭجىنىڭ 3- يىلى) تەيپىڭ- تيەنگو ئىنقىلابى ھەرىكىتى
نىڭ تەسىرى بىلەن كۈچار- ئىلىدا كەينى- كەينىدىن شىنجاڭنىڭ
يېقىنقى زامان تارىخىدىكى كۆلىمى ئەڭ چوڭ بولغان، فېئوداللىق
يانچىلىق تۈزۈمىگە قارشى تۇرىدىغان ھەممە چىڭ خاندانلىقىغا
قارشى تۇرىدىغان دېھقانلار قوزغىلىڭى پارتلىدى. قوزغىلاڭچىلار
«ئالتۇن قوبىلىق سۇمە» سېپىلىغا يىغىلىپ، بۇ يەرنى دېھقانلار
قوزغىلىڭىنىڭ بارگاھى قىلغان. 1866- يىلى (تۇڭجىنىڭ 5-يىلى)
غۇلجا سېپىلىدا يەرلىك فېئودال مۇستەقىل ھاكىمىيىتى بولغان
ئىلى سۇلتانلىقىنى قۇرغان. 1871- يىلى (تۇڭجىنىڭ 10- يىلى)
چارروسىيە ھۆكۈمىتى بىزنىڭ ئىچكى قىسمىمىزدىكى قالايمىقانچىلىقتىن
پايدىلىنىپ، «ۋاكالىتەن يىغىۋېلىش، ۋاكالىتەن مۇھاپىزەت قىلىش»
نامى بىلەن 7- ئاينىڭ 4- كۈنى ئەسكەر چىقىرىپ ئىلىنى بې-
سىۋالدى. شۇنداق قىلىپ غۇلجا قەلئەسى قولدىن كەتتى. ئەسلىدى-
كى يەرلىك تۈزۈم چارروسىيە ھۆكۈمرانلىرى تەرىپىدىن ئەمەلدىن
قالدۇرۇلۇپ، چاروسىيە بىۋاسىتە تەيىنلىگەن بولۇس مەمۇردى باش-
قۇرۇش (مىڭبېشى مەنسىپىگە توغرا كېلىدۇ) تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىلىپ،
چارروسىيىنىڭ يەتتە سۇ رايونى تەۋەلىكىگە ئۆتكۈزۈۋېلىندى. ئال-
تۇن قوبىلىق سۇمە چارروسىيىنىڭ مۇستەملىكە ھۆكۈمرانلىقىنى
يۈرگۈزىدىغان چوڭ بارگاھى ۋە ھەربىي لاگېرىغا ئايلاندى. 1876-
يىلىدىن باشلاپ، چاروسىيە ئۆزىنىڭ مۇستەملىكە ھۆكۈمرانلىقىنى

مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، ئىلىنى ئىككى رايونغا بۆلۈپ، ئىلى دەر-
ياسىنىڭ شىمالىنى شىمالىي رايون، جەنۇبىنى جەنۇبىي رايون قى-
لىپ بېكىتتى. شىمالىي رايوندىكى ھۆكۈمرانلىق مەركىزىنى نىڭيۈەن
قەلئەسىدە تەسىس قىلدى. ئۇنىڭ باشقۇرۇش قارىمىقى شىمالدا
تالچى تاغلىرىدىن باشلاپ (بولو خولو) جەنۇبتا مۇزات تاغ ئې-
غىزىدىچە، شەرقتە قاش دەرياسى ۋە كۈنەس دەرياسىغىچە، غەربتە
دوبەن ۋە بولو خوجىر دەرياسىغىچە بولغان جايلارنى ئۆز ئىچىگە
ئالدى. مىلادى 1881- يىلى 2- ئاينىڭ 24- كۈنى (گۇاڭشۈنىڭ
7- يىلى) چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى چاررۇسىيە ھۆكۈمىتى بىلەن
ئىگىلىك ھوقۇقنى دەپسەندە قىلىپ، ۋەتەنگە ھاقارەت كەلتۈرىدى-
غان «جۇڭگو- روسىيە ئۆزگەرتىپ بېكىتىلگەن شەرتنامىسى»نى يەنى
زىمىنى بۆلۈپ بېرىپ، پۇخرالارنى ئەسىر قىلىپ بېرىدىغان، زور
مىقداردىكى پۇللارنى تالان- تاراج قىلىپ، ئىمتىيازنى زورلۇق بى-
لەن ئۆزىگە قارىتىۋېلىش قاتارلىق ھاقارەت كەلتۈرىدىغان ماددى-
لارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «جۇڭگو- روسىيە ئىلى شەرتنامىسى»نى
ئىمزالاپ، روسىيىلىكلەرنىڭ قولىدىن خاراپلاشقان ئىلىنى قايتۇرۇپ
سېتىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئىلىنىڭ ئۇرغۇزلىغان زېمىنىنى چاررۇ-
سىيىگە بۆلۈپ بەردى. 1882- يىلى 3- ئايدا (گۇاڭشۈنىڭ 8- يى-
لى 2- ئاي) ئىلى رەسمى جۇڭگوغا قايتۇرۇپ بېرىلدى. ئىلىدىكى
توققۇز سېپىلنىڭ كۆپ يەرلىرى بۇزۇلۇپ تۈپتۈز بولۇپ كەتكەن-
نىدى. شۇ يىلى نىڭيۈەن شەھىرىدە ئامبال مەھكىمىسى تەسىس
قىلىندى. (مەھكىمە ئورنى ھازىرقى غۇلجا شەھەرلىك ئاشلىق ئى-
دارىسى، ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ئورنىغا توغرا كېلىدۇ) 1888-يىلى
(گۇاڭشۈنىڭ 14- يىلى) نىڭيۈەن ناھىيە بولۇپ قۇرۇلۇپ، خۇيىنىڭ،
شىچۆڭ قاتارلىق ئىككى سېپىلنى ئۆز تەۋەلىكىگە قاراتتى. بۇنى-
كۈنلەر شەرقتىكى ئۈچ سېپىل دەپ ئاتاشتى. (ھازىرقى ئوبلاست-

试读结束，需要全本PDF请购买 www.ertongbook.com

لىق ئاشلىق ئىدارە ماشىنىسازلىق زاۋۇتى ئورنىغا توغرا كېلىدۇ) تۆت پاسىلى شەرقتىن ئاۋاككىچە، جەنۇبى دەريانىڭ جەنۇبىدىكى قاينۇققىچە. غەربى چەيلەگزىكىچە، شىمالى پىلىچىكىچە، شەرقىي-شىمال چېگرىسى ئۇلاستاي دىگنوس ئېغىزىغىچە، شەرقىي-جەنۇپ چېگرىسى توققۇزتارا قاراسارغىچە، غەربىي-جەنۇپ چېگرىسى سۇيدۇڭ روسىيىگىچە، غەربىي- شىمال تەرەپى يېڭى گاڭگول چىڭ زاھىيىسىگىچە بولدى. تۆت يېزىدا جەمئى 57 جاڭزا بولۇپ، كونىلار بۇنى يۈزلىكى دەپ ئاتايتتى. ئىلى مەھكىمىسى ئىلى تارباغاتاي ھەربى گارنىزونى بىلەن باشقىلارغا ھاكىمىيەت يۈرگۈزدى. (دوتەي يامۇل مەھكىمىسى ھازىرقى ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئورنىغا توغرا كېلىدۇ). چاروسىيە سودىگەرلىرى بۇ يەردە توپلىشىپ ئولتۇراقلىشىپ كەتكەنلىكتىن بازارلاردىكى سودا ھوقۇقى روسىيىلىكلەرنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كېتىپ، مىللىي ئىگىلىك ئېغىر ھالدا ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىدى.

چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى ئىلى دەرياسىنىڭ شىمالىدىكى توققۇز سېپىل، خۇيىنىڭ، شىچۇاڭ قاتارلىق ھازىرقى غۇلجا شەھىرىنىڭ باشقۇرۇش تەۋەلىكى ئىچىدىكى جايلارغا تارقالدى. خۇيىنىڭ سېپىلى (يەنە بىر نامى بايانداي سېپىلى) 1766- يىلى (چيەنلوڭنىڭ 31- يىلى) قۇرۇلدى. بايانداي دېگەن سۆز موڭغۇل تىلىدىكى بايىندا دېگەن ئاتالغۇدىن كەلگەن بولۇپ، مۇنبەتلىك جاي دېگەن مەنىدە. سېپىلنىڭ ئېگىزلىكى 10 چى. ئايلانمىسى 6.3 لى كېلىدۇ. 1769- يىلى (چيەنلوڭنىڭ 34- يىلى) سېپىل نامى خۇيىنىڭ دەپ ئاتالدى. سېپىل دەرۋازىسىنىڭ شەرق تەرەپتىكى بىڭ، غەرپ تەرەپى جياۋفېڭ، جەنۇپ تەرەپى زونجى، شىمال تەرەپتىكى چىڭچو دەپ ئاتالدى. 1778- يىلى (چيەنلوڭنىڭ 43- يىلى) شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق 2 مىڭ مانجۇ ئوفىتسېر- جەڭچىلەر ئىلىغا يۆتكەپ

كېلىندى. 1779- يىلى (چيەنلوڭنىڭ 44- يىلى) قورغان قۇرۇلۇپ،
مەخسۇس بىر گازارما تەسىس قىلىنىپ، ئايرىم هالدا بىر تۇتۇق
مەھكىمىسى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، 1780- يىلى (چيەنلوڭنىڭ 45- يىلى)
خۇيىنىڭدا چارلاش ئەتردىتى تەسىس قىلىندى. 1803- يىلى (جيا-
چىڭنىڭ 8- يىلى) سەككىز خوشەن تەسىس قىلىنىپ، مەخسۇس بوز
يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، تېرىقچىلىق قىلىندى. سېپىل ئىچىدىكى بۇلاق
سۈيى سىرتقا ئېقىپ تۇرغانلىقتىن، سېپىل ئىچىدىكى هەربى گا-
زارمىلار پۈتۈنلەي ئۆرۈلۈپ كەتكەنىدى. 1805- يىلى (جياچىڭنىڭ
10- يىلى) جياڭجۈن سۇنجون يۇقىرىغا مەلۇم قىلىپ، قۇرۇلۇشنى
غەرب تەرەپكە يۆتكىدى. هەمدە جەنۇبىي- شىمالنىڭ غەربىگە ئىككى
دەرۋازا سالدۇرۇپ، غەربىي- شىمال دەرۋازىسىنى سۈيچىڭ، غەربىي-
جەنۇب دەرۋازىسىنى شىبو دەپ ئاتىدى. 1865- يىلى (تۇڭجىنىڭ
4- يىلى) دېھقانلار قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ سېپىلنى بېسىۋالدى. 1871-
يىلى (تۇڭجىنىڭ 10- يىلى) چاروسىيە تۇيۇقسىز هۇجۇم قىلىپ،
خۇيىنىڭ سېپىلىنى ئىشغال قىلىۋالدى.

شىچۇڭ سېپىلى 1780- يىلى (چيەنلوڭنىڭ 45- يىلى) قۇرۇل-
غان بولۇپ، قەدىمى يەر نامى قارا بۇلاق ئىدى. بۇنى كونىلار چىلپەڭزە
دەپ ئاتايدۇ. سېپىلنىڭ ئېگىزلىكى 10 چى، ئايلانمىسى 2.2 لى
كېلىدۇ. بۇنىڭغا ئۈچ دەرۋازا سېلىنىپ، شەرق تەرىپىدىكى جىيەن
ئەن، جەنۇب تەرىپىدىكىسى گۇيجى، شىمال تەرىپىدىكىسى نىڭشۇاڭ
دەپ ئاتالدى. سېپىل ئىچىگە تۇتۇق مەھكىمىسى ئورۇنلاشتۇرۇلدى.
1871- يىلى (تۇڭجىنىڭ 10- يىلى) چاروسىيە تۇيۇقسىز هۇجۇم قى-
لىپ، سېپىلنىڭ ئىچى ۋە سىرتىنى پۈتۈنلەي خارابىلىققا ئايلان-
دۇرۇۋەتتى.

مىنگونىڭ دەسلەپكى يىلى چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئەنئەنىسىگە

ۋارىسلىق قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ، نىڭيۈەن ناھىيىسى
ئىلى مەھكىمىسىنىڭ تەۋەلىكىگە ئۆتتى. 1914- يىلى (مىنگونىڭ
3- يىلى) نىڭيۈەن ناھىيىسى خۇيەن ئۆلكىسىدىكى نىڭيۈەن ناھى-
يە-سى بىلەن ئوخشاش ئاتىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، غۇلجا ناھىيى-
سى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، شۇندىن ئېتىبارەن غۇلجا دېگەن نام
بىلەن ئاتىلىپ كەلمەكتە. 1920- يىلى (مىنگونىڭ 9- يىلى) ئى-
لى ئۆلكىسى ئىلى مەمۇرىي مەھكىمىگە ئۆزگەرتىلىپ، غۇلجا نا-
ھىيىسى بۇنىڭغا تەۋە بولدى. 1937- يىلى (مىنگونىڭ 26- يىلى)
ئىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش مەھكىمىسى كۈرەدىن غۇلجا ناھىيە-
سىگە كۆچۈپ كىردى (مەھكىمە ئورنى ھازىرقى ئىلى شۆبە ھەر-
بىي رايون ئورنىغا توغرا كېلىدۇ) غۇلجا ئۇ زاماندىن
ئارتىپ، شىنجاڭنىڭ غەربىي- شىمالىدىكى سىياسىي، ئىقتىساد،
مەدەنىيەت مەركىزى بولۇپ قالدى. 1939- يىلى (مىنگونىڭ 28-
يىلى) غۇلجا ناھىيىسى توققۇزتارا ناھىيىسىدىن ئايرىلىپ چى-
قىپ، ياماتۇدىن مازارتاغ ئېغىزىغىچە بولغان ئارىلىقنى غۇلجا
ناھىيىسى بىلەن توققۇزتارا ناھىيىسىنى ئايرىپ تۇرىدىغان ئو-
مۇمىي چېگرا قىلدى. مازار دەرياسىنىڭ غەربى ۋە شەرقىدىكى
كەنتلەر توققۇزتارا ناھىيىسىگە تەۋە بولدى. تارى كەن-
تى دەرياسىنىڭ شەرقى ۋە غەربىدىكى كەنتلەر غۇلجىغا تەۋە بولدى
تارى كەنتىنىڭ يۇقىرىسىدىكى يول ئېغىزىدىكى سۇ چېگرا قىلى-
نىپ، شەرق تەرىپى توققۇزتاراغا، غەربى تەرىپى غۇلجىغا تەۋە
بولدى. شۇ مەزگىلدە غۇلجا ناھىيىسىگە قاراشلىق يەر كۆلىمى
369.2 كۋادرات كىلومېتىر (487508 مو)، ئاھالىسى 112509 ئىدى.
سېپىلنىڭ شىمالىغا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇلى قۇرۇلدى، ئۈچ-
دەرۋازىغا چازا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، روسىيە سودىگەرلىرى ئېلىپ
كىرگەن ماللار تەكشۈرۈلدى. دۆلەتنىڭ ئابرويى يوقۇلۇپ، ئىسمى

بارچىسى يوق بولۇپ قالدى. شەھەرنىڭ شەرقىي شىمالىغا ئاي-
رودروم ياسالدى. 1942- يىلى (مىنگونىڭ 31- يىلى) غۇلجا نا-
ھىيىسىدە بەش رايون تەسىس قىلىندى. بىرىنچى رايون بايان-
داي، ئىككىنچى رايون جىلىليۇزى، 3- رايون ئۇنىيارىيۇزى، 4-
رايون ئاراتۆستەك، 5- رايون جىرغىلاڭ قىلىپ بېكىتىلدى. ئان-
دىن باشقا يەنە سەككىز مەكتەپ بارئىدى. 1943- يىلى، (مىنگو-
نىڭ 32- يىلى) ئىلى مەمۇرىي باش مەھكىمىسىنىڭ نامى ئىلى
مەمۇرىي نازارەت قىلىش-تەكشۈرۈش ۋالى مەھكىمىسىگە ئۆزگەر-
تىلدى. ئورۇنلاشقان ئورنى ۋە تەۋەلىك مۇناسىۋىتى ئۆزگەرتىل-
مىدى. 1944- يىلى (مىنگونىڭ 33- يىلى) 9- ئايدىن- 11- ئاي-
غىچە، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايلاردا كەينى- كەينىدىن گومىن-
داڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ-
لار پارتلىدى. 11- ئاينىڭ 13- كۈنى غۇلجا ناھىيە بازىرى
(ھازىرقى غۇلجا شەھىرى) ئىشغال قىلىنىپ، شۇ ئاينىڭ 15- كۈ-
نى ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى.
(ھازىرقى ئىلى شۆبە ھەربىي رايون ئورنىغا توغرا كېلىدۇ). 1949-
9- ئاينىڭ 25- كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەر-
لىكىدە ھەر مىللەت خەلقى جياڭجېشى خاندانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاش-
لاپ، شىنجاڭنىڭ تىنچ ئازاد بولغانلىقىنى جاكارلىدى. شۇ يىلى
12- ئايدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى غۇلجا ناھىيىسىگە
كېلىپ ئورۇنلاشتى. 1950- يىلى 6- ئايدا غۇلجا ناھىيىلىك خەلق
ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ، (ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئورنى ھازىرقى ئوب-
لاستلىق ئاشلىق ئىدارە ماشىنسازلىق زاۋۇتى ئورنىغا توغرا كې-
لىدۇ) ئىلى ۋالى مەھكىمىسى تەۋەلىكىدە بولدى (ۋالى مەھكىمە
ھازىرقى ئىلى ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئورنىغا توغرا كېلىدۇ).
شۇنىڭ بىلەن مەكتەپ، يۈزبېشى تۈزۈمىدىكى فېئوداللىق ھاكىمىيەت

يىگكار قىلىنىپ، 14 رايون دەرىجىلىك، 59 يېزا دەرىجىلىك خەلق
ھۆكۈمىتى ئاپپاراتلىرى قۇرۇلدى. 1952- يىلى 5- ئاينىڭ 23- كۈ-
نى غۇلجا ناھىيىسىدىن ئايرىپ غۇلجا شەھىرى قۇرۇلدى. غۇلجا شە-
ھىرى يەنىلا ئىلى ۋالى مەھكىمىسىگە قاراشلىق بولۇپ، شەھەرتە-
ۋەسىدە بەش رايون، ئىككى يېزا، 43 كوچا- مەھەللە (1- رايوندا
يېڭىشەرگە قارايدىغان 11 كوچا- مەھەللە، 2- رايوندا بازارغا قا-
رايدىغان سەككىز كوچا- مەھەللە، 3- رايوندا قارادۆڭگە قارايدى-
غان توققۇز كوچا- مەھەللە، 4- رايوندا شەھەر ئىچىگە قارايدىغان
يەتتە كوچا- مەھەللە، 5- رايوندا قازانچىغا قارايدىغان سەككىز
كوچا- مەھەللە يەنە ئازاد يېزا، تەرەققى يېزا قاتارلىق ئىككى
يېزا) بار ئىدى. شۇ مەزگىلدىكى غۇلجا شەھىرىنىڭ تۆت ئەتراپىنى
شەرقتىن جىرغىلاڭ چوڭ كۆرۈكىگىچە، غەربتىن ئىلى- ئۈرۈمچى
تاش يولىدىكى شەھەر رايونىغا يېقىن بولغان بىرىنچى كۆرۈككىچە
(باش كۆۋرۈك دېمەكچى)، جەنۇب تەرەپنى ئىلى دەريا بويىغىچە،
شىمال تەرەپنى ئاق ئۆستەڭ بويىغىچە بولۇپ، شەرقتىن غەربكىچە
بولغان ئۇزۇنلۇقى 10.2 كىلومېتىر، جەنۇبتىن شىمالغىچە 10.8 كى-
لومېتىر، كۆلىمى 110.16 كۋادرات كىلومېتىر ئىدى. شۇ يىلى 10-
ئايدا غۇلجا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى. 1953- يىلى
7- ئاينىڭ 31- كۈنى ئۆلكىگە قاراشلىق شەھەر قىلىپ ئۆزگەرتىل-
دى. شۇ يىلى 9- ئاينىڭ 19- كۈنى شەھەرگە قاراشلىق بەش
رايون سەككىز رايون قىلىپ تەڭشەلدى. ئىككىنچى يىلى سەككىز
رايون بىرلەشتۈرۈلۈپ بەش رايون قىلىندى. 1955- يىلى 7-ئاي-
دا غۇلجا شەھىرى ئوبلاستقا قاراشلىق شەھەر قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ،
ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق كومىتېتى تەۋەلىكىگە ئۆت-
تى. شۇ يىلى 12- ئايدا شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى شەھەرلىك
خەلق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. شەھەرگە قاراشلىق ھەر قايسى را-

يون، يېزىلارمۇ بىرلىكتە رايونلۇق، يېزىلىق خەلق كوممۇنىستىلىرىغا
ئۆزگەرتىلدى. 1- رايوننىڭ نامى يېڭى شەھەر رايون، 2- رايون-
نىڭ نامى بازار رايونى، 3- رايوننىڭ نامى قارادۆڭ، 4- را-
يوننىڭ نامى شەھەر ئىچى رايونى، 5- رايوننىڭ نامى قازانچى
قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 1957- يىلى غۇلجا ناھىيىسى جىلىيۈزىگە كۆ-
چۈپ چىققاندىن كېيىن، شەھەر بىلەن ناھىيە تەۋەلىك جەھەتتە
تولۇق ئايرىلدى. 1958- يىلى رايونلار تارقىتىۋېتىلىپ، گۇڭشې
تەسىس قىلىندى. شەھەر ئەتراپى رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدە خەلق
گۇڭشېلىرى قۇرۇلدى، 10- ئايدا غۇلجا شەھىرىدىكى 1-، 2-، 3-،
5- رايونلاردا ئايرىم- ئايرىم ھالدا «قىزىل يۇلتۇز»، «شەرقشاملى»،
«بەخت»، «قىزىل بايراق» قاتارلىق تۆت گۇڭشې ۋە بىر شەھەر رايونى
قۇرۇلدى. 1959- يىلى 3- ئاينىڭ 15- كۈنى «شەرقشاملى» گۇڭشېسى
(ئەسلىدىكى 2- رايون) بىلەن «بەخت» گۇڭشېسى (ئەسلىدىكى 3- رايون)
بىرلەشتۈرۈلۈپ، نامى «بەخت» گۇڭشې دەپ بېكىتىلدى. شۇ مەزگىلدە
پۈتۈن شەھەر ئۈچ شەھەر ئەتراپى گۇڭشې، بىر شەھەر رايونى
قىلىندى. 1960- يىلى 4- ئاينىڭ 25- كۈنى شەھەر رايونى ئە-
مەلدىن قالدۇرۇلۇپ، «سۈزۈكبۇلاق» خەلق گۇڭشېسىغا ئۆزگەرتىلىپ،
قارمىقىدا سەككىز باشقۇرۇش رايونى تەسىس قىلىندى. 1961- يىلى
7- ئاينىڭ 1- كۈنى «سۈزۈكبۇلاق» خەلق گۇڭشېسىنىڭ قارمىقىدىكى
سەككىز باشقۇرۇش رايونى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، 11- ئاساسىي قات-
لام كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى. 1963- يىلى «سۈزۈكبۇلاق» گۇڭشېسى-
نىڭ نامى «فەنشيۇ» (شيۇجېڭجۇيىغا قارشى تۇرۇش) گۇڭشېسىغا ئۆز-
گەرتىلدى. 1965- يىلى «بەخت» گۇڭشېسىنىڭ 8- ئىشلەپچىقىرىش دا-
دۈيى بۆلۈنۈپ چىقىپ، توغراق گۇڭشې قۇرۇلدى. 1966- يىلى «بەخت»
گۇڭشېسىنىڭ نامى «دوڭفاڭخۇڭ» (شەرق قىزاردى) گۇڭشېسىغا ئۆزگەر-
تىلدى. 1967- يىلى توغراق گۇڭشېسىنىڭ نامى «دوڭفېڭ» (شەرق

试读结束，需要全本PDF请购买 www.ertongbook.com